

CAREL BERTRAM • Türk Evini Hayal Etmek

CAREL BERTRAM Sanat ve mimarlık tarihi eğitimi almış, şehir ve İslam düşüncesi tarihi hakkında çalışmalar sürdürmüştür. San Francisco Üniversitesi'nde İslami Araştırmalar ve Ortadoğu Bölümü'nde öğretim üyesidir.

Imagining the Turkish House. Collective Visions of Home

© 2008 The University of Texas Press

İletişim Yayınları 1804 • Edebiyat Eleştirisi 31

ISBN-13: 978-975-05-1103-5

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Cem Tüzün - Güneş Akkor

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CAREL BERTRAM

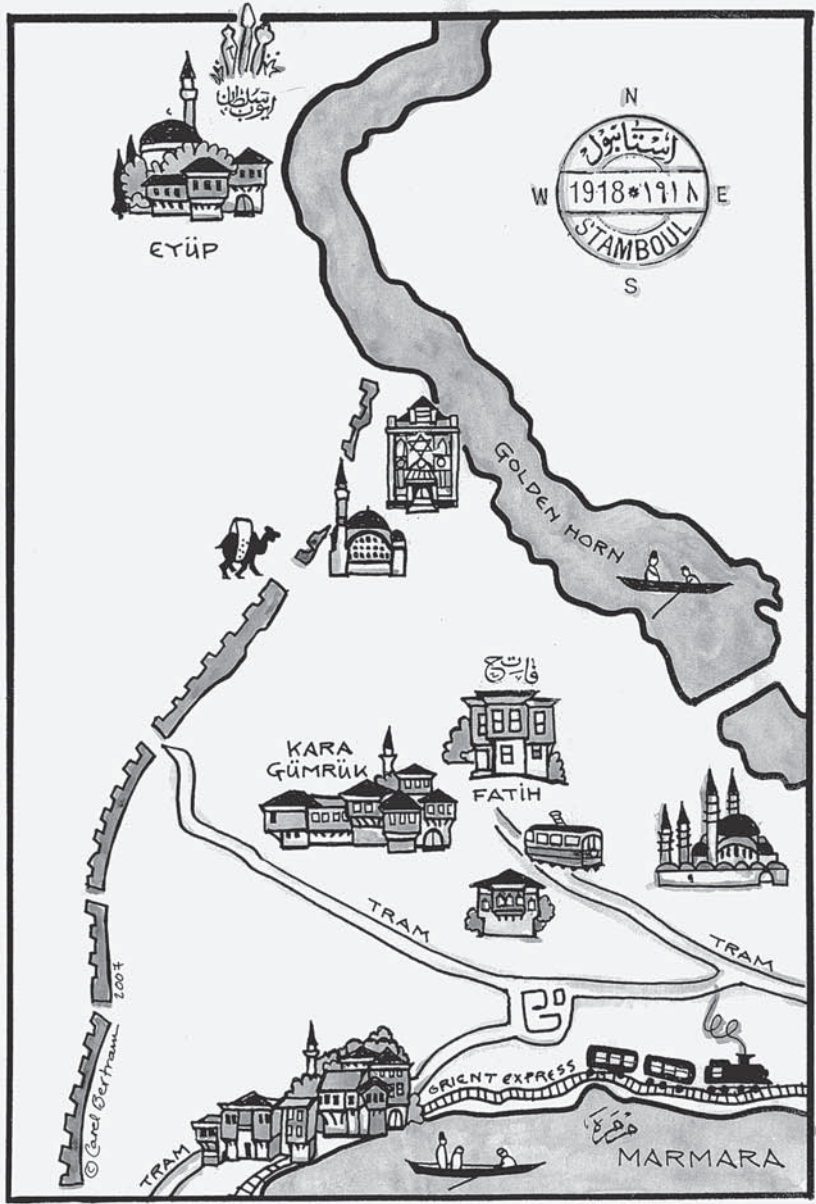
Türk Evini Hayal Etmek

Eve Dair Kolektif Düşler

*Imagining the Turkish House
Collective Visions of Home*

ÇEVİREN Mehmet Ratip

GOLDEN HORN

TRAM

TRAM

© Günel Özertram 2007

ORIENT EXPRESS

MARMARA

*Sevgileri durmaksızın akan
annem ve babam Manya ve Barry Bertram'a
ve zekâ ve anlayış pırıltılarını benimle paylaşan
Tracy Lord ve Ahmet Turhan Altiner'e*

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	13
Editörün Notu.....	17
GİRİŞ	
Eve Hoş Geldiniz	19
Bu kitabın kronolojisi.....	31
BİRİNCİ BÖLÜM	
Türk Evine Odaklanmak	39
Eski ahşap evin Türk kolektif bilincinde ortaya çıkışı.....	40
Türk evinin özellikleri.....	46
Biçimlerin anlamı.....	60
Ev tasviri, zaman ve daimî şimdiki zaman.....	71
Hayalî evi tasvir etmek.....	73
Temsiller ve kolektif hafıza.....	78
Hatıra imgelerinin başlangıcı: Kopuşları aramak.....	81
İKİNCİ BÖLÜM	
Ev, Tarihsel Bilincin Ağırlığını Yükleniyor	91
Kimliğin evi: <i>Türk Salonu</i> ve <i>Türk Odası</i>	102
Hamdullah Suphi'nin retorik evi.....	115

Hoca Ali Rıza Bey'in ve Rifat Osman'ın tasvir edilmiş evi.....	119
Kimlik krizi	130
Ahmet Süheyl Ünver.....	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kurgunun Türk Evini Hafızanın Değerler Zincirinde Konumlandırması	151
Bu bölümde değinilen eserler.....	151
Türk evinin anlamını açığa çıkarmak için edebiyatı kullanmak.....	151
1922'deki 1908: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun <i>Kiralık Konak</i> eseri.....	153
Evin içi ve içli olma durumu.....	157
Bir hafıza imgesi olarak ev.....	164
Türk romanı: Kültürel değerler üzerine bir ihtilaf alanı ve bir ahlaki sorgulama yeri	184
1875: Tamamıyla <i>alafanga</i> yaşayabilmek için	191
1918: Haremi yeniden tesis ettiğimiz gece.....	199
1908: Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok âdetler değişti.....	209

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Manevi Bir Mekân Olarak Edebiyat ve Kalbin Akıldan Üstün Olması	217
Bu bölümde değinilen eserler.....	217
1931: Peyami Safa'nın <i>Fatih-Harbiye'si</i>	219
Batıcı bakışa karşı koymak.....	232
Devamlılık ve kopuş.....	239
Devamlılık ve kopuş.....	247
Bütünlüğün temelleri	252
Babasının büyüdüğü ve onun doğduğu yer.....	257
Evimiz, ailemiz ve biz tek vücuttuk. Onlarda geçmiş buluyor, onlarla köklerimizi geçmişe doğru uzatıyorduk	260
"Arka Sokaktan Görünüş".....	270

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yeni Türk Peyzajı ve Hatırlama Arzusu	277
Yeni ev sorunu: Türk konut mimarisinde erken modernizm.....	278
Düdüklü tencere ve German pencere: Türk kübik mimarisi	282
Türk evini boşaltmak: Sedad Hakkı Eldem, ikinci Millî Üslup ve yeni Türk evi	290
En önemli mesaj, eski Türk evinin bugünün modern eviyle şaşırtıcı benzerliğidir.....	299
Hatırlama arzusu	307
Bir zamanlar o ahşap evde yaşamış olduğumdan bile şüphe duymaya başladım. Sanki bunu bir rüyada gördükten sonra aniden uyandırıldım.	317
Bursa her gece bu rüyada uyuyor.....	321
Bu rabitalar kesilince dünya yüzünde biz de avare ve sathi kalmaz mıyız? Bunlar birer nevi tabii hudutlarımızdır.	331
“Unuttun mu? Hatırlar mısın? Hatırında mı?” diyorlardı.....	333
1950’ler ve ötesi: Asrın ikinci yarısı.....	338
Kuşkularınız... Gelin sizi yine kuşkularınızdan kurtarayım yaşlı bay... girin içeri. Bir kahvemizi için.....	342
Oyunun Karakterleri	353
KAYNAKÇA	357
DİZİN	377

TEŞEKKÜR

Kimse bana bu kitabı yazmaktan ve bu kitap için araştırma yapmaktan bu denli büyük keyif alacağını söylememişti. Bu büyük hazzın sebebi, konunun son derece büyüleyici olmasının yanı sıra, bana ilham veren, ilgilerime ortak olan ve çalışmamı destekleyen meslektaşlarla tanışmış ve hayat boyu sürdüreceğim dostluklar kazanmış olmamdı. Birçoğunu dipnotlarda görebileceğiniz bu insanlar bu kitabın sayfalarını onurlandırıyor. Yine de onlara bu bölümde tüm içtenliğimle teşekkür etmek istiyorum, çünkü onlar olmasaydı bu kitap şu an sahip olduğu kadar birçok değişik fikirle büyük bir keyifle etkileşime geçemezdi.

Öncelikle araştırma konumu düşünme, kavrama, konumla oynama ve onu ince eleyip sık dokuyup bir teze dönüştürme kabiliyetime katkı koyanlarla başlıyorum. Diva yüksek lisans danışmanım Irene Bierman, beni Berkley'den UCLA'ye İslami sanat üzerine çalışmam için getirdi ve sonra ilgi alanımı kışkırtıcı bir şekilde resimli elyazmalarından mimariye ve şehre yönlendirdi. Spiro Kostof, ömrünün sonunda, şehir üzerine çalışmalarımı içtenlikle karşıladı ve kentseli betimleme hususunda benimle uzun uzun sohbet etti. Türkiye'ye dair başka konularda beraber çalıştığım Tracy Lord, ilk taslağı Türkiye'de yaz-

makta olduğum sıralarda, zihinsel diyaloguma katıldı, fikirler ortaya attı, kaygılarını dile getirdi ve projenin küresel boyutta önemli olduğu hissini uyandırdı. Mimar ve Türk evi âşığı Ahmet Altınır binlerce kapı açtı ve hatta benim için Naim Efendi olup *Kiralık Konak*'tan yüksek sesli okumalar yaptı. Hasmiğ Cingöz, evimde yazmakta olduğum sıralarda, Nono Bey ve Boğaz'daki diğer yaşam öykülerinin satır aralarını okumama yardım etti. Araştırma çıkmazları mı? Yıllar önce Yugoslavya'da tanıştığım sevgili Jean Davison hepsini ortadan kaldırdı. Londra'da bile Türkçe kaynaklar bulup onları doğum günü pastası ve mumlarla birlikte İstanbul'a getirdi. Sizleri ne kadar met-hetsem azdır.

Geçmişle ilgili araştırmalarında yardımcı olanlar arasında Türkçe öğretmenlerim de vardı: UCLA'de Ralph Jaekel ve UC Berkeley'de Yıldırım Erdener ve Sabahat Sansa. Zaman içerisinde, Sabahat yakın bir dostum ve ilham perim oldu. Ayrıca teşekkür etmem gerekenler: En anlaşılmasız Osmanlıca metinleri çeviren Gary Leiser, kültürel çevirileri ve hoş sohbetiyle Bilge Erengül, oyunun nasıl sergilendiğini açıklayan ve kendi yaratılarından bazılarını örnek olarak kullanmama izin veren İstanbullu *Karagöz* ustası Emin Şenyar, bana eski Amasya evlerini tanıtan mimar Ali Kamil Yalçın, istediğim her şeyi okumama izin veren Süleymaniye Kütüphanesi'nden Amasyalı Muammer Ülker, o zaman bir stajyer ve artık bir şehir planlamacı olan yetenekli, özverili ve değerli Amasya yoldaşım Cennet Yumlu.

Pratik konulara gelince, Fred (bütün bilgisayarlarımın adı hep Fred olagelmıştır) kalıcı bir ölüme yakın deneyim yaşayınca, Türkiye Amerikan Araştırma Enstitüsü'nden (American Research Institute in Turkey - ARIT) Tony Greenwood bilgisayarımla aylar boyunca her gece bana ödünç verdi. ARIT aynı zamanda, Fulbright Hays, Amerikan Denizaşırı Araştırma Merkezleri Konseyi, Amerikan Üniversite Kadınları Derneği ve anem ve babam Manya ve Barry Bertram'ın yanı sıra, mali destekçilerimdendi.

Tezimi baştan sona okuyup sorunlara, güçlü ve zayıf noktalara işaret eden Ann Bertram olmasaydı, bu eserin alt çekme-

ceden çıkıp bir kitap olması mümkün olmazdı. Bu yetenekli ve duyarlı düşünürün ben çocuk yaştayken sokağımıza taşınıp, kardeşimle evlenmesine ve sonra da birinci sınıf bir editör olmasına hangi melek vesile olmuş olabilir? Son bir okuma da Dr. Comma olarak bilinen yazar ve müzisyen Martin Turner tarafından yapılmıştı. İşin şiirsel kısmı şu ki kendisiyle bu projeye başlarken Amasya'da tanıştım ve sonra bana projeyi toparlamamda yardımcı olmayı önerdi.

Dostlarım köyümdü: Özel dostum Donna Osman Larsen, Türkiye'de dolandığım sanatsal ve entelektüel bütün dolambaçlı yollarda bana katıldı, ruhumu besledi ve PhotoShop denen büyüğü kitaptaki her bir imge üzerinde uyguladı. Diğer teşekkür etmem gereken insanlar arasında Jere Bacharach, (İstanbul'da bana sayısız sabah çayı yapan) Hülya Birtek, Faruk Birtek, Jane ve Bernie Brenner, Pelin ve Gülgün Derviş, Michael Esposito, Laurie Firestone, Foster Foreman, Dee Goluba, bu kitabın basımını görebilecek kadar uzun yaşamaya çalışan (ne yazık ki ondan bunu istemek haksızlık olurdu) Dorothé Gould-Pratt, Aleksandar Ignjatović, Deborah Loft, Amy Mills, Leslie Peirce, Alison Synder, Denise Spellberg, David Stronach, Paul Young ve değerli Dehen Altuner. Dehen ve Ahmet Altuner beni Elçin Gürkan'a ve Necdet Sakaoğlu'na yönlendirdi. Elçin Gürkan bütün içtenliğiyle Faiz Bey ve Neriman'a annesinin ve büyük babasının fotoğraflarında hayat verilmesini kabul etti. Necdet Sakaoğlu da kendi büyük babasının Naim Efendi'yi canlandırmasına nazikçe izin verdi. Ama belki de en fazla bana Türkiye sevgisini kazandıran ve benimle İstanbul'u semt semt dolaşan Walter Denny'ye teşekkür etmeliyim.

Bu kitap baskıya hazır olur olmaz, Teksas Üniversitesi Yayınları da benim için hazır. İki sıcak kalpli editörün, Wendy Moore ve Jim Burr'un eline düştüm. Beni ve metnimi o denli ilgi ve saygıyla karşıladılar ki bu işin içinde para olduğunu düşünemediniz. Wendy kitaba yayınevi tarafından kabul edildiği ana kadar rehberlik etti; (James Dean olarak anılan) Jim ise kitabın onaylanmasını sağladı ve ona baskıya giden dolambaçlı yollarda eşlik etti. Wendy ve Jim'e bu süreçte özenli ça-

lışmalarıyla Megan Giller, Marjorie Pannell ve kitabın kapağının ve hatta tümünün tasarımıny yapan Derek George yardım etti. Aslına bakarsanız, bu değerli insanların eline düşmedim: Çalışmamı okuyup beni onlarla tanıştıran o dönem Austin'deki Teksas niversitesi'nin Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları'nın editörü olan Annes McCann Baker'di. Bu insanların tümü kavramsal ve dilbilgisel hatalarımı bulmama yardım etti. Geriye kalan hataları tespit etme işini okurlarıma ve eleştir-menlerime bırakıyorum.

Son olarak ve her zaman, ailem: Annem ve babam Manya ve Barry Bertram, erkek kardeşim Neal; büyük kızım Alanya Snyder Jones (ve onun aramıza teker teker katılan ailesi Mike, Selim ve Naveed), küçük kızım Rumeli Snyder, onların babaları Neal Snyder ve onun yetenekli eşi Yvonne Garcıa; ve benim için bütün Türkiye'yi bir arada tutan çok yakın akrabam Suat apas: Yorumlarınız, mdahaleleriniz, koşuşturmalarınız ve mecaliniz için teşekkür ederim; her adımda benimle birlikteydiniz. Ve her zaman yanımda olan sevgili Fred Donner'a da teşekkürler. Benimle birlikte geçmişle ilgili bu entelektüel merak macerasına katılan herkes için bir zamanlar duyduğumu sandığım řu Osmanlı deyimini tekrarlamama izin verin: "Gz kapaklarınıza sağlık."